

SPEECH THERAPY. SPECIAL PSYCHOLOGYDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-478-8-30>**FORMATION OF SOUND EXPRESSION IN CHILDREN
WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS
OF PHONEMIC PROCESSES****ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ****Samoilova I. V.**

*Phd of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of Special Pedagogy
and Psychology and Inclusive Education
Municipal Establishment "Kharkiv
Humanitarian-Pedagogical Academy"
of the Kharkiv regional council*

Самойлова І. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки
і психології та інклюзивної освіти
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Kuleshova V. V.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Educational
Technologies and Labor Protection
of the Bahmut Educational and Scientific
Vocational and Pedagogical Institute
V. N. Karazin Kharkov National University*

Кулешова В. В.

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри освітніх технологій
та охорони праці
Бахмутський навчально-науковий
професійно-педагогічний інститут
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

Filippova O. V.

*Master of Special Pedagogy and Psychology
and Inclusive Education
Municipal Establishment "Kharkiv
Humanitarian-Pedagogical Academy"
of the Kharkiv Regional Council*

Філіппова О. В.

*магістр кафедри спеціальної педагогіки
і психології та інклюзивної освіти
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

В останні роки проблема мовлення дітей набула більшої актуальності. Сьогодні в Україні у сучасного фахівця спеціальної освіти потрібен високий рівень професійної компетенції, вчителя-логопеда, який вміє орієнтуватися у теоретичних практичних питаннях спеціальної освіти, бути творчою особистістю, відповідальною, що здатна до самореалізації та адаптації у нових умовах. На сьогоднішній день потребує увагу до детального вивчення особливостей мовленнєвого розвитку дітей з метою визначення індивідуальної освітньої програми

розвитку, забезпечення корекційної роботи кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Це вимагає від фахівців, що супроводжують освітній процес дитини, пошуку нових ідей, технологій з розвитку мовлення дитини.

Однією з найпоширеніших мовленнєвих вад у дітей дошкільного віку є фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення у дітей з особливими освітніми потребами. Тому важливо приділяти більш уваги для корекційно-відновлювальної роботи дітям з ООП з метою покращення стану сформованості фонематичних процесів та сприяти їх всебічному гармонійному розвитку.

Таким чином, проблема недостатньої сформованості фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення дітей дошкільного віку з ООП, на сьогоднішній день є досить актуальна.

У сучасній науковій літературі можна проаналізувати стан розроблення цієї проблеми вченими. Отже, недостатність сформованості фонематичних процесів у дітей з особливими освітніми потребами розглянуто у наукових працях таких вчених, як В. Бондар, С. Конопляста, В. Синьов, В. Тарасун, Л. Фомічової, М. Шеремет. Вони звертають увагу, що у зв'язку з постійним збільшенням кількості дітей, що мають порушення мовленнєвого розвитку, в тому числі і фонетико-фонематичне недорозвинення, потребує оновлення методів, форм корекційно-відновлювальної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

У психолого-педагогічних дослідженнях з проблеми корекції фонематичних процесів у дітей з ООП, вивчалася такими вченими-дослідниками як Є. Баєнська, А. Богуш, Н. Гавриш, Е. Данілавічюте, С. Конопляста, Н. Пахомова, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко). Ними розкрито низка питань з різних аспектів розвитку мовленнєвої діяльності, а саме: положення про взаємозв'язок фонетичної та фонематичного розвитку мовлення, аналітичні дані про етапи розвитку фонематичних процесів, структуру мовленнєвого дефекту та її симптоматика, особливості комплексної діагностики дітей з ООП та напрямки корекції мовленнєвих порушень

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, прямо або побічно зачіпають проблему вивчення і формування окремих компонентів розвитку мовлення у дослідженнях не має в своєму розпорядженні достатніми даними про особливості даного процесу у дітей дошкільного віку із ООП, а також змісту і методів формування мовлення та його компонентів.

Порушення звуковимови разом з недостатньою сформованістю фонематичних процесів призводить до мовленнєвих порушень у дітей

з особливими освітніми потребами (М. Савченко, І. Дьоміна, Н. Місаренко, Л. Фомічова).

Дошкільний вік є найбільш активний період формування мовленнєвої діяльності, тому використання різноманітних ігрових вправ та ігрових ситуацій у корекції мовлення у дітей дошкільного віку з ООП є має особливо актуальне значення.

Г. Сіліна звертає увагу на необхідність підготовки фахівців до реалізації інклюзивної моделі навчання основними є практичні вміння реалізації технологій навчання дітей з особливими потребами та співпраці з батьками; бажання і достатній рівень мотивації до подальшого вдосконалення своїх умінь і навичок. Формування та розвиток фонематичних процесів розпочинається у дітей від народження. Етап оволодіння навичками сформованості фонематичних уявлень – це послідовний процес, оскільки мовленнєвий розвиток дитини спочатку оволодіває відтворенням голосних звуків, звуко-складової структури слова і тільки потім – вимовою звуків, які його складають.

М. Вашуленко у наукових працях відмічає, «щоб навчити дитину чути і правильно позначати на письмі звуки, які почуває на слух, тому необхідне спеціально організоване навчання. Для усвідомлення звука як одиниці мовлення дитина має оволодіти вмінням виділяти (абстрагувати) його зі звукового комплексу (слово), чути і впізнавати виучуваний звук в інших звукових сполученнях, зіставляти звуки, вимовляти окремо та у словах, встановлювати наявне співвідношення у слові між звуками і буквами» [1, с. 55].

У дітей з ООП існують типові помилки, що спрямовані на несформованість фонематичних процесів, а саме:

- не здатність у дітей диференціації у вимові пар або груп звуків. В цих випадках дитина використовує один і той же звук для заміни декілька інших звуків;

- у випадку заміни одного звуку на інший, де більш простий артикуляційний уклад і дозволяє дитині вимовляти звуки з меншою напругою у вимові. Звичайно звуки, складні для вимовляння, замінюються більш легкими, які характерні для раннього періоду мовленнєвого розвитку;

- змішування звуків – це явище характеризується нестійким вживанням цілого ряду звуків у різних словах, форма порушення, як відсутність звуку або заміна близьким за артикуляцією звуком створює умови для змішування відповідних фонем й ускладнень при оволодінні грамотою [3, с. 15–16].

Для розвитку фонематичних процесів дітям, які мають особливі освітні потреби важливо використовувати ігри, ігрові ситуації що

сприяють умінню розрізняти мовленнєві та немовленнєві звуки на слух, прослуховування казок, звуковий аналіз і синтез слова. Ігрова діяльність вимагає від дитини певного рівня розвитку мовлення та комунікативних навичок, які у дітей з особливими освітніми потребами недостатньо розвинуті, що відповідно відображається на поведінці дитини під час ігри.

Н. Гавриш пропонує використовувати коректурні таблиці, які стимулюють дитину не тільки до мовленнєвої діяльності, а й формують цілісну картину світу малюка [2].

З метою виявлення основних закономірностей розвитку фонематичних процесів правильної організації комплексної корекційної роботи необхідно провести детальне дослідження враховуючи усі показники мовленнєвого розвитку дитини з особливими освітніми потребами (формуванню акустичних, артикуляційно-кінестетичних і артикуляційно-кінетичних характеристик фонем), що є необхідною умовою для її засвоєння дітьми з ООП.

У дітей з особливими освітніми потребами спостерігаються труднощі деяких вищих коркових функцій (слухомовленнєвого сприйняття, орієнтування в просторі тощо) та особливості протікання мовленнєвої діяльності (підвищена виснажливість, нерівномірна працездатність, порушення мовленнєвої пам'яті, схильність до пасивності). Внаслідок цього даних категорії дітей важко включитися в організовану педагогом ігрову діяльність.

Аналіз спеціальної та науково-методичної літератури виявив, що у дітей із особливими освітніми потребами сформованість навичок фонематичних процесів необхідно поступово ускладнювати навчальний матеріал від найпростішого до більш складного матеріалу засвоєння фонематичного сприймання, фонематичного уявлення та фонематичного аналізу та синтезу.

Щоб навчитися говорити, треба якнайбільше говорити самому. Гри дають можливість систематичних вправ, необхідних для розвитку мислення й мови. Граюча дитина безупинно говорить. Саме в грі яскраво проявляється мовна активність дітей і її розвиваючий вплив на засвоєння мови.

У вправах необхідно приділяти увагу словесним методам (бесіді, розповіді, переказу казок, оповідань,) та словесні прийоми (пояснення, роз'яснення, педагогічна оцінка роботи дитини). Оцінюючи роботу, слід враховувати індивідуальні психологічні особливості дитини. Цей прийом є важливим стимулом у корекційно-відновлювальній діяльності.

Без спеціальної корекційної роботи дитина не навчиться розпізнавати та впізнавати фонем на слух, аналізувати звукоскладову будову слова,

що призводить до появи стійких помилок в оволодінні писемним мовленням.

Таким чином на підставі проведеного нами дослідження можна виділити основні напрямки формування фонематичних процесів у дітей з особливими освітніми потребами, а саме використання ігрових вправ спрямованих на розвиток слухового контролю, фонематичного слуху, фонематичного сприйняття, артикуляційної моторики, дихання; враховувати індивідуальні можливості кожної дитини з урахуванням її вікових і психічних особливостей.

Особливого значення у формуванні фонематичних процесів дітей з ООП набувають словесні методи, та словесні прийоми, вправи з розвитку загальної і дрібної моторики, розвиток моторних і мовленнєвих функцій. Подальші наукові пошуки будуть спрямовані на дослідження формування фонематичних процесів дітей з особливими освітніми потребами засобами ігрової діяльності.

Література:

1. Вашуленко М. С. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука успіху навчання молодших школярів. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 10. С. 95-99.
2. Гавриш Н. В. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Дошкільне виховання. 2021. № 3. С. 3–8.
3. Логопедія. [Шеремет М. К., Тарасун В. В., Конопляста С. Ю. та ін.] : Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.